

De jeugd- en gezinsgeneralist als spil in het nieuwe jeugdstelsel

**Generalistisch werken
rondom jeugd en gezin**

Eerste ervaringen met generalistisch werken

In 2015 wordt de jeugdzorg overgeheveld van het Rijk naar de gemeenten. Zij krijgen daarmee bestuurlijk en financieel de verantwoordelijkheid voor de hele zorg voor jeugd. De stelselwijziging gaat gepaard met het creëren van een inhoudelijke vernieuwing. Deze krijgt onder meer richting vanuit een advies van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO, 2012).

De kern van het RMO-advies luidt: 'Zorg voor een sterke eerstelijnszorg voor jeugd en gezin voor kwetsbare gezinnen. Investeer niet langer in superspecialisatie en onterecht zware hulpverlening. Ga terug naar de basis: zorg, die de eigen kracht van het gezin versterkt en de sociale omgeving benut'. De concept-Jeugdwet bouwt voort op dit advies en bepleit een omslag naar eerdere ondersteuning door jeugd- en gezinsgeneralisten.

Gemeenten pakken de transitie en transformatie met veel elan op; in proeftuinen wordt de positie van het generalistisch werken in het stelsel werkenderwijs geoptimaliseerd. Met reeds opgedane ervaringen en visieontwikkeling kunnen collega-gemeenten hun voordeel doen. In samenwerking met de kennis- en

praktijknetwerken 'Generalistisch werken rondom jeugd en gezin' en 'Beslissen over hulp' kwam dit voorjaar de notitie 'Generalistisch werken rondom jeugd en gezin, een analyse van ontwikkelingen, taken en competenties' van het Nederlands Jeugdinstituut tot stand.

Bij het lokaal en regionaal vormgeven van het nieuwe jeugdstelsel komen enkele belangrijke vragen naar voren. Hoe krijgt het generalistisch werken met jeugd en gezin vorm? Als dit gebeurt in een apart team, welke positie en taken krijgt dit team toebedeeld? En over welke kwaliteiten en kennis dient de generalistisch werkende jeugd- en gezinsprofessional te beschikken?

Werkwijze of functie?

De benaming 'jeugd- en gezinsgeneralist' staat in eerste instantie voor een werkwijze bij de hulp aan jeugd en gezin. Deze werkwijze wordt lokaal op verschillende manieren vormgegeven. In de praktijk zijn hier diverse beroepsgroepen vanuit uiteenlopende functies bij betrokken, die vanuit hun eigen expertise een bijdrage leveren. Denk onder meer aan jeugdzorgwerkers vanuit Bureau Jeugdzorg en Jeugd- en Opvoedhulp, maatschappelijk werkers, bijvoorbeeld vanuit de schuldhulpverlening, jeugd- en sociaal psychiatrisch verpleegkundigen, orthopedagogen, kinder- en jeugdpsychologen.

Van alle markten thuis

'Een generalist is iemand die verbindt tussen de leefwereld van de burgers en de institutionele wereld, maar ook tussen professionals onderling en de burgers onderling, met een sterke nadruk op empowerment. Iemand die van alle markten thuis is, die niet per se heel diepgravende kennis heeft, maar over een breed arsenaal aan kennis beschikt om 'eerste hulp'

te kunnen bieden,' aldus De generalist, de sociale professional aan de basis (Scholte e.a., 2012).

Generalist binnen eigen domein

Verschillende kennisdomeinen hebben hun eigen 'domeingeneralisten'. Denk bijvoorbeeld aan de huisarts (gezondheidszorg) en de jeugd-verpleegkundige (jeugdgezondheidszorg). Een breed gedragen visie binnen het kennis- en praktijknetwerk is dat generalisten die met jeugdigen en gezinnen werken domeinspecifieke kennis en vaardigheden nodig hebben. Dit maakt hen tot jeugd- en gezinsgeneralist. Essentieel in hun functie is een domeinoverstijgende visie.

Doelgroepen en hun behoefte

Afhankelijk van de keuze die een gemeente of regio maakt, kan een jeugd- en gezinsgeneralist zich richten op lichte vragen over opvoeden en opgroeien tot ernstige en complexe problemen. De generalist kiest een rol waarmee het gezin het beste is geholpen.

Plek in het nieuwe jeugdstelsel

Het nieuwe jeugdstelsel focust op preventie, 'ontzorging' en een integrale aanpak. Het blijkt voor gemeenten essentieel om het toekomstplaatje van het brede jeugdstelsel in hun regio helder voor ogen te hebben, alvorens de positie van de generalist hierin te kunnen bepalen. In het stelsel krijgen onderstaande elementen én hun onderlinge verbindingen een plek:

1. De pedagogische gemeenschap
2. Basisvoorzieningen (inclusief de huisarts)
3. Alle vormen van vrij toegankelijke jeugdhulp
4. Alle vormen van specialistische jeugdhulp
5. Alle vormen van 'gedwongen' hulp
6. Verbinding met andere stelsels (zoals onderwijs, WMO, veiligheidshuizen, schuldhulp)

Landelijk zijn er meerdere modellen van het toekomstige jeugdstelsel in ontwikkeling; zie de schematisch weergegeven voorbeelden uit Stadsregio Rotterdam (inmiddels uitgewerkt in het Nieuw Rotterdams Jeugdinstelsel) en Holland Rijnland. Een goed model, is de bevinding van het kennis- en praktijknetwerk, is lokaal op maat gesneden. Aan de hand ervan kunnen vragen worden beantwoord als: waar 'staat' de generalist? Is de jeugd- en gezinsgeneralist vrij toegankelijk voor iedereen?

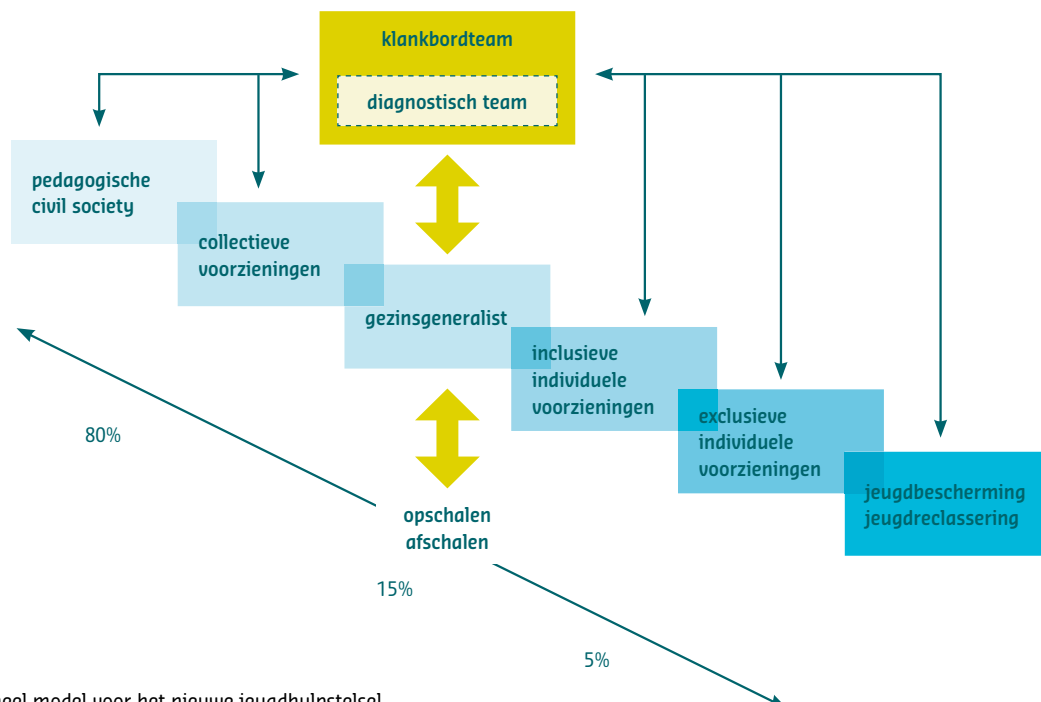
Heeft hij de bevoegdheid om specialistische hulp in te schakelen? En mag hij, als hij zich ernstige zorgen maakt over de veiligheid van een kind, de Raad voor de Kinderbescherming inschakelen?

Werken in een team

De hulpverleners die nu in de diverse proeftuinen als generalistische hulpverleners worden ingezet, zijn afkomstig uit zowel de huidige lokale zorg voor jeugd als de tweedelijnszorg voor jeugd. Deze jeugd- en gezinsgeneralisten pakken vanuit teams het merendeel van de vragen en problemen omtrent opvoeden en opgroeien op. Hun functie kenmerkt zich door verantwoordelijkheid en handelingsruimte. Binnen het team kunnen zij optimaal met elkaar samenwerken en hun expertise delen. Erbuiten zoeken zij desgewenst aanvullende, specifieke deskundigheid.

Stepped care

Generalisten en specialisten werken in diverse modellen samen vanuit het principe van stepped care: licht als het kan, intensiever als het moet. De specialist wordt ingezet door de generalist, bijvoorbeeld op het gebied van consultatie, advies en behandeling. Specialisten zijn hierbij in beginsel dienstverlenend. De cliënt en zijn systeem staan centraal!

Functioneel model voor het nieuwe jeugdhulpstelsel

Taken van de jeugd- en gezinsgeneralist

De taken van de jeugd- en gezinsgeneralist zijn afhankelijk van het toekomstmodel dat een gemeente of regio voor ogen heeft. Voor het formuleren van mogelijke taken heeft het kennis- en praktijknetwerk aansluiting gezocht bij een aantal perspectieven vanuit de jeugdzorg, de jeugdgezondheidszorg en het maatschappelijk werk. Met name de principes van het wraparound care model en de uitgangspunten van generalistisch werken zoals beschreven in het RMO-advies bieden houvast.

Wraparound care

Een succesvol model voor samenhangende en intensieve hulpverlening in de jeugdzorg is 'wraparound care'. Dit is vooral aan de orde als er sprake is van een meervoudige problematiek, waarbij meerdere hulpverleners een rol spelen. De primaire verantwoordelijkheid ligt bij de cliënt en één professional: de gezinswerker die dicht bij de belevingswereld van het gezin staat. Zijn taken komen voort uit het plan dat het gezin met hem maakt. Zo nodig wordt meer specialistische hulp ingeschakeld.

Veel voorkomende taken van de jeugd- en gezinsgeneralist zijn:

- ❖ Werken vanuit een netwerk
- ❖ Ondersteunen van pedagogische basisvoorzieningen
- ❖ Aansluiten bij de vraag en werken op maat
- ❖ Helpen een gezinsplan op te stellen
- ❖ Versterken eigen kracht
- ❖ Versterken van de opvoeding

Bij generalistische hulp aan gezinnen met complexe en meervoudige problematiek komt daar vaak bij:

- ❖ Versterken van andere domeinen
- ❖ Inschakelen gespecialiseerde hulp
- ❖ Afstemmen van de hulp
- ❖ Optreden bij crisissituaties

Afhankelijk van de inzet van het team, bijvoorbeeld zorg in en om de school, vanuit het CJG of in een wijkteam jeugd en gezin en afhankelijk van de problematiek, hebben sommige taken meer accent dan andere. Een nader te verkennen vraagstuk is wat de rol van de jeugd- en gezinsgeneralist is bij het uitvoeren van de publieke preventieve gezondheidszorg voor jeugd.

Het inschakelen van de specialist

Eén taak lichten we er uit: het 'erbij halen' van gespecialiseerde hulp. Gemeenten zien in de transitie van jeugdhulp een kans om knelpunten rond de huidige indicatieprocedures op te lossen. Welke werkzame factoren spelen hierbij een rol, en wat betekenen deze voor de herinrichting van het stelsel? Vijf factoren blijken – wetenschappelijk onderbouwd – bepalend voor een effectieve besluitvorming. Deze vindt plaats:

- ❖ in dialoog met ouders en kinderen
- ❖ in een doelgericht, gestructureerd en inzichtelijk (transparant) besluitvormingsproces
- ❖ in een cyclisch proces, als onderdeel van de hulpverlening
- ❖ vanuit een integrale blik en een integrale aanpak (1Gezin1Plan)
- ❖ met goed toegeruste professionals

Voor de betekenis van deze factoren voor de herinrichting van de toegang tot jeugd, zie www.nji.nl/generalistisch-werken.

Flexibel schakelen tussen rollen

De gezinswerker cq generalist schakelt tussen de verschillende, hieronder genoemde rollen, alsook tussen de verschillende perspectieven: gezin, hulpverleners en organisaties. Taken komen voort uit rollen.

- ❖ De 'aannemer' werkt praktisch meehelpend, neemt de 'schade' op en maakt een plan van aanpak met het gezin.
- ❖ De 'regisseur' werkt overstijgend coördinerend; formuleert samen met het gezin doelen en strategie en is verantwoordelijk voor de methodische uitwerking ervan.
- ❖ De 'coach' werkt versterkend, activerend; hij staat naast het gezin en stimuleert om zelf oplossingen te bedenken en op te pakken (empowerment).

Kwaliteiten en kennis

Nadat een keuze is gemaakt voor de positie en taken die de jeugd- en gezinsgeneralist krijgt in het stelsel, dient de vraag zich aan: over welke kwaliteiten, vaardigheden en domeinkennis moet deze persoon beschikken? De 'gezinscoach' uit het advies van de RMO heeft een 'neus' voor wat er speelt binnen het gezin en gaat per definitie 'erop af'. De concept-Jeugdwet ziet professionals voor zich, die naast de jeugdigen en hun ouders gaan staan, breed kunnen samenwerken en verbinden. Het kennis- en praktijk-netwerk benoemt vereiste kennis en algemene kwaliteiten. Aan de hand van de 'competenties maatschappelijke ondersteuning' (Movisie, 2013) heeft het netwerk de competenties van de jeugd- en gezins-generalist uitgewerkt.

Kwaliteiten

Steevast worden genoemd: leergierig, flexibel, omgevingsgevoelig, kunnen loslaten en overlaten, bescheiden. De Goede en Wijland (2012) noemen: creativiteit, zelfontwikkeling, durf, coachen, samenwerken, netwerken, aanpassings- en innoverend vermogen, overtuigingskracht.

Competenties maatschappelijke ondersteuning

1. Verheldert vragen en behoeften
2. Versterkt eigen kracht en zelfregie
3. Is zichtbaar en gaat op mensen af

4. Stimuleert verantwoordelijk gedrag
5. Stuurt aan op betrokkenheid en participatie
6. Verbindt gezamenlijke en individuele aanpak
7. Werkt samen en versterkt netwerken
8. Beweegt zich in uiteenlopende systemen
9. Doorziet verhoudingen en anticipeert op veranderingen
10. Benut professionele ruimte, is een lerende professional en is ondernemend

Kennis

Een jeugd- en gezinsgeneralist is een HBO- of universitair geschoolde professional, meestal werkzaam in de jeugdzorg, jeugdgezondheidszorg, maatschappelijk werk. Hij beschikt over gedegen vakkennis. Daarnaast heeft hij als 'expert van het gewone leven' (Hermanns, 2009) kennis van meerdere domeinen. Denk aan participatie, huisvesting, opvoeding, financiën, psychisch en sociaal functioneren. Aanvullend kan de generalist zijn collega's in het team consulteren.

Kennis die specifiek hoort bij het domein van jeugd- en gezinsgeneralist betreft:

- veel voorkomende opvoedingsvragen, -risico's en -problemen
- inschatting en vergroting veiligheid jeugdige
- mogelijkheden en beperkingen eigen kracht van gezinnen

CJG4Kracht Apeldoorn: eigen kracht gemobiliseerd

Ter voorbereiding op de transitie van de jeugdzorg startte de gemeente Apeldoorn in 2011 met de pilot 'CJG4Kracht'. In CJG4Kracht is geëxperimenteerd met ambulante gezinshulpverlening zonder indicatie. Uitgangspunten zijn: mobiliseren van de eigen kracht van opvoeders en hun netwerk, zo weinig mogelijk hulpverleners bij het gezin betrekken, systeem- en resultaatgericht werken. De ambulant begeleider heeft een verantwoordelijke en veelomvattende functie in het gehele proces.

Het werkproces van CJG4kracht valt uiteen in verschillende componenten:

1. De ambulant begeleider legt het eerste contact en gaat met het gezin in gesprek over de benodigde ondersteuning. Het gezinsplan, geïnspireerd op 1Gezin1Plan, vormt hierbij het uitgangspunt.
2. Wanneer het Gezinsplan er ligt, werkt CJG4Kracht volgens het principe van wraparound care: de benodigde zorg wordt erbij gehaald, in plaats van het gezin door te verwijzen naar specialistische hulp. Indien nodig, stellen begeleider en gezin het gezinsplan tussentijds bij.
3. Wanneer de ondersteuning is afgerond, evalueren de ambulant begeleider en het gezin samen het traject. Desgewenst maken ze afspraken over het inschakelen van andere (meer gespecialiseerde) zorg.

- ❖ inschatting mogelijkheden en noodzaak inzet specialistische hulp
- ❖ effectieve interventies: wat is werkzaam gegeven de aard en ernst van de problematiek en de mogelijkheden van dit gezin

Leren op de werkplek

Generalisten die werken vanuit een team jeugd- en gezin zijn veelal vakvolwassen professionals met de nodige werkervaring. Echter, de vele veranderingen in het veld en de nieuwe context van een wijkteam jeugd- en gezin vragen om na- en bijscholing op de werkplek. De set van competenties is daarbij een toetssteen. Bij de meeste wijkteams die nu operationeel zijn, worden vanuit de moederorganisatie verschillende deskundigheden gecombineerd. De tendens is het team verantwoordelijk te maken voor het eigen proces van gezamenlijk leren. Denk onder meer aan werkbegeleiding, intervisie, casuïstiekbespreking en collegiale consultatie.

Ouder- en kindadviseur Amsterdam: wijkteams naar leeftijdscategorie

De gemeente Amsterdam kiest in de hervorming van de zorg voor de jeugd voor de vorming van wijkteams, met de generalistisch werkende ouder- en kindadviseur in een centrale positie. Het team biedt tevens plaats aan jeugdartsen en jeugdpsychologen. Doel: de voorkant versterken en gezinnen snelle, effectieve hulp in de buurt geven. **zin De ouder- en kindadviseur werkt op het consultatiebureau, op de basisschool en op de school voor voortgezet onderwijs. Er zijn drie profielen opgesteld voor de ouder- en kindadviseur in de leeftijdscategorie 0 tot 4 jaar, 4 tot 12 jaar en 12+ jaar.**

De ouder- en kindadviseur verbindt basis- en collectieve voorzieningen. Hij voert preventieve taken uit, geeft en coördineert zorg en haalt indien nodig specialistische hulp erbij. Deze generalist heeft een brede kennis over opvoeden, opgroei-ondersteuning, preventieve gezondheidszorg, geestelijke gezondheidszorg voor jeugdigen (jeugd GGZ) en de problematiek van licht verstandelijk beperkten. In proeftuinen wordt ervaring opgedaan.

Over deze factsheet

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft in 2012 en 2013 kennis- en praktijknetwerken opgezet, in samenwerking met het Transitiebureau van het ministerie van VWS, VGJ en de VNG. Het doel van de kennis- en praktijknetwerken is het uitwisselen van kennis en ervaring vanuit praktijk-, beleid- en wetenschapsperspectief en het ontwikkelen van producten die gemeenten kunnen gebruiken bij de transitie. Deze factsheet is een resultaat van de kennis- en praktijknetwerken 'Generalistisch werken rondom jeugd en gezin' en 'Beslissen over hulp'.

Hierbij bedanken we de deelnemende gemeenten voor hun bijdrage: Amersfoort, Amsterdam, Apeldoorn, Breda, Capelle a/d IJssel, Delft, Ermelo, Haarlem, Heereveen, Holland Rijnland, Noord-Veluwe, Roermond, Weert, Westland en Zwolle. Naast de gemeenten is samengewerkt met de kenniscentra MOVISIE en het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ). Dankzij ieders inbreng hebben we samen met de proeftuinen mee kunnen leren en ontwikkelen.

Op www.nji.nl/nl/generalistisch-werken vindt u de notitie 'Generalistisch werken rondom jeugd en gezin, een analyse van ontwikkelingen, taken en competenties', waarin alle punten uit deze factsheet worden uitgewerkt, met bronvermeldingen. Ook vindt u er meer lokale voorbeelden van generalistisch werken in het nieuwe jeugdstelsel.

Nederlands
Jeugd
instituut

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221
3501 DE Utrecht
030 - 230 63 44
website www.nji.nl
e-mail info@nji.nl

Auteurs: Marianne Berger,
Marian van Leeuwen, Eva Blaauw

Redactie: Els Witte

Fotografie: Bettina Neumann, Marsel Loermans

Ontwerp: Punt Grafisch Ontwerp

© 2013 Nederlands Jeugdinstituut

